

ÖZBEKİSTAN'IN VİZYONER LİDERİ ŞEVKET MİRZİYOYEV'İN DİL POLİTİKASI

UZBEKISTAN'S VISIONARY LEADER SHAVKAT MIRZIOYEV'S
LANGUAGE POLICY

EMRAH YILMAZ*

Sorumlu Yazar

ZOKİR BAYNAZAROV**

Öz

2016 yılında göreve gelen Özbekistan Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev'in liderliğinde tarımdan ekonomiye, turizmden ulaşım altyapısına, eğitimden sağlık hizmetlerine, sanattan spora ve dış politikadan *dil politikasına* kadar pek çok alanda önemli kalkınma hamleleri gerçekleştirilmiştir. Hükümeti yöneten güçlü iradenin; açık kapılar siyaseti izleyerek komşu ülkelerle sınır anlaşmazlıkları konusunda yapıcı tutum sergilemesi ve bölgenin istikrarı noktasında inisiyatif olarak Türk Devletleri Teşkilatına katılması önceki dönemin aksine dış politikada etkin, vizyoner bir yönetim anlayışını sürdürdüğünü göstermesi bakımından önemlidir. Bu anlayış, geniş bir coğrafyada Türkçe ile kurulan gönül bağına dikkate alarak ülkenin dil stratejisini de belirleyen en temel faktör olmuştur. Nitekim Mirziyoyev'in 2019'da ilan ettiği “2030 yılı dil vizyonu” konsepti ile ortaya koyduğu ilkeli tutum sayesinde, dilin korunmasına yönelik yasa tasarıları hazırlanmış, kararlar çıkarılmış, dil komiteleri oluşturulmuş, akademisyenler görevlendirilmiş, kamuda bir dizi önlemler alınmıştır. Dolayısıyla ana dilin etki gücünü pekiştirmek amacıyla eğitim, kamu yönetimi, medya ve hukuki alanlarda Özbekçenin kullanımı teşvik edilmiştir.

Özbekçe, Sovyetler Birliği Dönemi'nde baskı altında tutulmuş, Rusça ön planda olmuştur. Söz konusu süreçte dil, sadece kültürel bir unsur olarak görülmüş, resmî ve bilimsel alanlarda Rusçanın üst konumda olduğu vurgulanmıştır. Bu çalışmada, Sovyetler Birliği'nin Türkistan'da “Milliyetler Prensibi” temelinde “sosyal değişimi başlatan bir çaba” olarak da görülen dil politikasına, Özbekçenin statü ve korpus planlamaları kapsamında Özbek makamlarının lisansı korumaya yönelik yaklaşımlarına, dili canlandırma yolunda atılan kurumsal adımlara, ulus modeline dayanan yeni bir kimlik inşa etme sürecine, alfabe reformlarına, eylemler stratejisine, 2030-2040 vizyon belgelerinin olumlu etkisine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil Politikası, Statü, Korpus, Alfabe Reformu, 2030 Yılı Dil Vizyonu.

Abstract

Under the leadership of Uzbekistan President Shavkat Mirziyoyev, who took office in 2016, significant development initiatives have been realized in many areas, from agriculture to economy, tourism to transportation infrastructure, education to health services, arts to

Araştırma Makalesi / Künye: YILMAZ, Emrah, BAYNAZAROV, Zokir. “Özbekistan'ın Vizyoner Lideri Şevket Mirziyoyev'in Dil Politikası”. Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 114 (Haziran 2025), s. 253-271. <https://doi.org/10.60163/tkhcbva.1632545>

* Doç. Dr., Semerkant Devlet Üniversitesi Filoloji Fakültesi, E-mail: emraylmz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8062-116X

** Doç. Dr., Samarqand State University, E-mail: zmbaynazarov81@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5874-4246

sports, and foreign policy to language policy. The strong will that governs the government; by following an open-door policy, exhibiting a constructive attitude towards border disputes with neighboring countries, and by taking the initiative to ensure the stability of the region and joining the Organization of Turkic States, is important in terms of showing that, unlike the previous period, it continues to have an effective and visionary management approach in foreign policy. This understanding has also been the most fundamental factor determining the country's language strategy, taking into account the emotional bond established with Turkish in a wide geography. Indeed, thanks to the principled stance that Mirziyoyev put forward with the concept of "language vision for the year 2030" that he announced in 2019; draft laws were prepared for the protection of the language, decisions were made, language committees were formed, academics were assigned, and a series of measures were taken in the public sector. Therefore, in order to strengthen the influence of the mother tongue the use of Uzbek in education, public administration, media and legal fields has been encouraged.

Uzbek was suppressed during the Soviet Union period, and Russian was at the forefront. In this process, the language was seen only as a cultural element, and it was emphasized that Russian was the metalanguage in official and scientific fields. In this study; The language policy of the Soviet Union in Turkestan, which was also seen as "an effort to initiate social change" based on the "Nationality Principle", the approaches of the Uzbek authorities to protect the language within the scope of the status and corpus planning of Uzbek, the institutional steps taken to revitalize the language, the process of building a new identity based on the nation model, alphabet reforms, action strategies, and the positive impact of the 2030-2040 vision documents were mentioned.

Key Words: Language Policy, Status, Corpus, Alphabet Reform, Language Vision for 2030.

Giriş

Kuramsal çerçevesi *Einar Haugen, Joshua Fishman, Robert Cooper, David Crystal, William Stewart, Carol Eastman, Joan Rubin, Dayle Barnes, Donna Christian, Robert Kaplan, Richard Baldauf, Juliette Garmadi, Louis Jean Calvet* gibi araştırmacıların görüşleriyle şekillenip sosyolengüistik mecrada tartışılan *dil politikası* veya Batı literatüründe tercih edilen tanımıyla *dil planlaması* (language planning) terimi, vizyon ve misyon çalışmalarına bağlı olarak en genel anlamıyla siyasilerin yahut onların maharetiyle misyonerlerin dile kasıtlı/hedefli müdahalesini anlatmaktadır.

Araştırma konusu olarak geçmiş 1950'li yıllara dayanan dil planlaması, bir ülkedeki dillerin ve dilsel çeşitliliğin nasıl kullanılacağına ilişkin resmi bir politikanın oluşturulması ve uygulanması (Crystal, 1987: 364) sürecini anlatır. Crystal burada dilin modernleştirilmesi bağlamında terimin ilk kez Haugen tarafından 1959'da kullanıldığına atıfla özellikle ilki 1966'da, ikincisi 1978'de Fishman'ın editörlüğünde yayımlanan *Language Loyalty in the United States/Birleşik Devletler'de Dil Bağlılıkları* adlı çalışmaya işaret etmektedir. Etnik kimlik kaybını önlemek için Amerika'daki göçmenlerin ana dillerinin araştırıldığı ve dilin nasıl korunması gerektiğinin irdelendiği eserde ileri sürülen görüşlere göre, dilin planlı korunmasının, sürdürülmesinin ve güçlendirilmesinin esasını *sosyal, sanatsal ve felsefi hedefler* (Fishman, 1978: 372) oluşturur.

Robert Cooper, *Dil Planlaması ve Sosyal Değişim* (Language Planning and Social Change) adlı eserinde dil politikası kapsamında "Kim, kim için neyi planlıyor ve nasıl uyguluyor?" sorularına cevaplar arar, Filistin ve Etiyopya'da İbranice'nin yeniden kullanılmasına, kitlesel okuryazarlığa dikkat çekerek toplumsal değişimin nasıl gerçekleştiği üzerinde durur. Bir araştırma stratejisi olarak sosyal dengeyi sağlamak

adına *statü planlaması*, *bütüncü planlaması* ve *satın alma planlamasından* bahseder. Ona göre statü planlaması; dilin kökeni, standartlaştırma derecesi, resmî dil politikası, dil haklarının korunması ve canlılık ilkelerine göre belirlenir. Dil planlamasını ise *bir dilin işlevini, yapısını, topluluk içindeki çeşitliliğini ve başkalarının dil kodlarıyla ilgili davranışlarını etkilemeye yönelik kasıtlı çabalar* (Cooper, 1989: 32-45) şeklinde ifade eder. Calvet, “dilin toplumsal bir kurum” olduğu gerçeğinden hareketle *sosyal yaşam ile diller arasındaki ilişkiler ağını dikkate alan bir denklemde bilinçli olarak yapılan tercihlerin tümünü* (Calvet, 1993: 111) dil planlaması kapsamında ele alır.

Dil siyaseti, kısaca “dil planlamasının hükümetler tarafından uygulanmasını ve sosyal yapı içinde egemenlik kurma mekanizmasını” (Tollefson, 1991: 16) ifade etmektedir. Şu hâlde başlangıçta ideolojiden bağımsız nesnel bir süreç olarak sosyolengüistik mecrada dil çeşitliliğinin korunması ve geliştirilmesi temelinde tartışılan *dil planlamasının* zamanla kavram alanının genişlediğinden ve siyaset biliminin de karakteristik bir terimi olduğundan bahsedilebilir.

Literatürde *korpus planlaması*; bir dilin yazma veya konuşma kurallarındaki yeni biçimlerin ortaya çıkmasını, eski biçimlerin değişimini ifade eder. Bu anlayışa göre bir ülkede birden fazla dil konuşuluyorsa resmî işler, eğitim ve diğer amaçlar için genellikle *tek bir dilin norm olarak seçilmesi*, söz varlığının derlenip (korpus) politik hedefe yönelik geliştirilmesi, yerel farklılıklar fazlaysa belirlenen normun standartlaşması, modernize edilmesi ve dile yeni statü kazandırılması gerekir. Bu bağlamda dil statüsünün siyaset ilişkisiyle doğru orantılı olduğu ve dil planlamasının *dilsel, yarı dilsel ve dil dışı amaçlar* (Rubin, 1971: 277-279) üzerine inşa edildiği belirtilir.

Yukarıdaki tanımlamalardan anlaşılacağı üzere dil politikası; siyasi, etnik ve sosyokültürel durum tespitine bağlı olarak statü planlama, korpus planlama, standartlaştırma, kodlama, kontrol, alınan kararları uygulama ve hedef dile saygınlık kazandırma süreçlerini içeren disiplinlerarası bir alandır.

1. Özbekçenin Statü Planlaması ve Dilin Korunmasına Yönelik Stratejik Hamleler

Statü planlaması, dile yeni işlevler kazandırmaya yönelik mutlak ve mutabakata dayalı bir süreç olarak (Hill, 2010: 52) tanımlanmaktadır. Statü terimi toplumsal sınıfları veya sosyal tabakalaşmayı ifade etmekle birlikte kavram alanının genişlemesiyle yeni anlamlar kazanmıştır. Dil statüsü; dilin ana vatanına, konuşurlarına ve insanların dil davranışlarına yönelik kurumsal tutumları ifade eden çatı bir kavramdır. Bu açıdan Bamgbose; dil politikasının sebep, dil statüsünün sonuç olduğunu düşünür (Bamgbose, 2004: 64). Statü planlaması, dilin nerede ve hangi amaçla kullanılacağı sorusu üzerinde durur.

Yapılan çalışmalardan hareketle *statü planlamasının* çok dilli toplumlarda sosyal dengiyi sağlamak adına siyasi irade tarafından bir “üst dil” oluşturulmak suretiyle dilin işlev alanını genişletmeyi ve saygınlığını artırmayı hedefleyen türlü girişimler olduğu söylenebilir. Bu planlama çerçevesinde toplumsal iletişim aracı olan dile *resmî dil, millî dil, standart dil, edebî dil, eğitim dili, bilim dili, basın/medya dili, iletişim dili, ibadet dili, konuşma dili* gibi ünvanlar verilerek kullanım alanı belirlenir. Böylece çok uluslu toplumlarda statü planlaması sayesinde tercih edilen dil, üst konuma taşınır, yapılan işe temsil yeteneği, dile de canlılık/hayatîyet ve saygınlık kazandırılmış olur.

Bu bağlamda Sovyet Dönemi süresince Rusça, Türk Cumhuriyetlerinde siyasi iletilerin taşındığı ve toplumun belli politikalar çerçevesinde şekillendirildiği üst bir

dil olarak ağırlık kazanmıştır. Komünist planlama ile Sovyetler Birliği tecrübesinden kalan politik, askerî ve sosyal miras derinlere nüfuz etmiştir. Matbuattan medyaya Rusçanın bu baskın tavrı, 1991’de bağımsızlık meşalesinin Türkistan’da yeniden yakılmasıyla birlikte ve millî dillere kazandırılan statünün zorunlu sonucu olarak nispeten etkisini kaybetmeye başlamıştır.

21 Ekim 1989 yılında kabul edilen Devlet Dili Hakkında Kanun’da Özbekçe, Özbekistan’ın devlet dili olarak tanımlanmış ve tüm halkın devlet dilini yüksek düzeyde öğrenmesi tavsiye edilmiştir (Eltazarov, 2017: 94). Kuşkusuz bu karar, ülkenin egemenlik ve bağımsızlığına yönelik ilk cesur adım olarak değerlendirilebilir. Böylece Özbekçenin *devlet dili/resmî dil* statüsünün ilan edilmesiyle beliren dil politikası kapsamında “21 Ekim” tarihi de, ülkede “*Özbek Dil Bayramı*” olarak kabul görmüş ve siyasi iradenin koruyucu kararıyla (1989, Karar No: 3561-XI) etki gücü pekiştirilmiştir. İki yıl sonra bağımsızlık ilan edilince millî marşın ve anayasanın da Özbekçe olarak yazılması *dil planlaması* sürecinin uygulama safhası olmuştur.

Resmî dilin Özbekçe olduğu ve geliştirilmesi gerektiği, kanunlarla (1989, K. 364; 1989, 3561-XI; 1992, K. 39; 1995, K. 167-1; 1996, K. 311; 2019, PQ-4479; 2019, PF-5850; 2019, K. 984) güvence altına alınsa da günümüzde Sovyetlerden devreden bürokratik yazışma alışkanlığının sürdürülmesi sonucu devlet dairelerinde evraklar ikili şekilde (Özbekçe-Rusça) hazırlanmaktadır. Ayrıca Özbekçenin dil hayatietini Latin alfabesiyle birlikte Kiril alfabesiyle de sürdürmesi, toplumdaki “baskın/üst dil” hüviyetini ve statü durumunu pekiştirmesini engellemeye yönelik farklı odaklarca planlanmış bir adımdır.

Burada “*Rusça resmî dil mi, yabancı dil mi, mahallî dil mi, medya dili mi, iletişim dili mi?*” sorularını sormak gerekiyor. Nitekim İngilizce, Fransızca, Almanca gibi diller listesine *Türkiye Türkçesinin* de ilave edilerek yabancı dil sayılmasına mukabil Rusçanın bu kategoriye dâhil edilmemesi; siyasi ve sosyal gerekçelerle makul görülemeyecek millî dil hassasiyetinden uzak stratejik bir hatanın sürdürüldüğünü göstermektedir. Dolayısıyla ana dili; statü planlaması çerçevesinde her alanda fonksiyonel olarak kullanılmalı, mevcudiyetini başka dillerin gölgesinde sürdürmemelidir.

Bununla birlikte siyasi konjonktür düşünüldüğünde ve Özbekistan makamlarının yeni dönemde Şevket Mirziyoyev’in öncülüğünde dil politikası hususunda Kiril alfabesini kullanmaya devam eden diğer Orta Asya ülkeleriyle karşılaştırıldığında daha rasyonel, yapıcı ve başarılı şekilde tavır aldığı açıktır. Özbekçenin *devlet dili* olarak kabulünün 30. yılı (o’zbek tiliga davlat tili maqomi berilganining o’ttiz yilligi) münasebetiyle 21/10/2019 tarihinde Cumhurbaşkanı’nın Özbek Dil Bayramı’nda ortaya koyduğu görüşler ve alınan kararlar bu fikri destekleyen stratejik bir hamledir.

Mirziyoyev burada yaptığı konuşmada 30 yıl önce Özbekçenin “devlet dili” olarak kabul edilmesi için hazırlanan kanun tasarısının bizzat tanığı ve tarihî sürecin katılımcısı olduğunu, kamuoyunda iki kez yoğun tartışmalar yaşandığını aktarmıştır. Bağımsızlık sürecinde dahi ana dilini, devlet diline dönüştürmek için çok gayret sarf edildiğini belirtmiştir. “*Özbek dilini, millî kimliğin ve bağımsızlığın sembolü paha biçilemez manevî bir zenginlik, toplumu birleştiren kudretli güç*” (Mirziyoyev, 2019) olarak görmüştür. Muhtelif beyanlarında Özbek dilinin ifade kabiliyetini annelerin ninnisinde ve bin yıllık destanlarda; müzikal maharetini de bahşılardan icaralarıyla buluşan eşsiz nağmelerde aramak gerektiğini belirtmiştir. Geçmişte ülkeyi işgal eden çeşitli güçlerin defalarca dil, tarih, kültür, din üzerinden ayırtırmaya çalıştığını; ne tür acılara, sıkıntılara ve felaketlere maruz kaldığını ifade etmiştir. Bütün baskı

ve zulümlere rağmen ecdadın millî dili koruduğuna dikkat çekmiştir (Mirziyoyev, “Özbek Dilinin Devlet Dili Olarak Kabulü”). Bu görüşlerin açık yüreklilikle üst perdeden ifade edilmesi, dilin kamudaki etki gücünü pekiştirmekten öte genç kuşakta millî dil bilinci oluşturmak bakımından son derece kıymetlidir.

Mirziyoyev, yaptığı konuşmalarda yeni Özbekistan’ı “*Ulusal Dirilişten Ulusal Yükselişe Doğru*” (Mirziyoyev, 2019: “Özbek Dili”) prensibinden hareketle inşa ettiklerini, diğer alanlarla birlikte devlet dilinin de toplumdaki statüsünün ve prestijinin artırılmasına yönelik geniş çaplı çalışmalar yapılması gerektiğini belirtir. Özbekçenin hukuki, sosyal ve eğitim hayatında devlet dili statüsüyle aktif olarak kullanıldığına ve uluslararası platformlarda da ses getirdiğine dikkat çekmektedir.

Elbette bu aşamaya kolay gelinmemiştir. Siyasi sürece ana hatlarıyla bakıldığında, 1918’de Türkistan Özerk Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuşsa da uzun ömürlü olmamıştır. 1920’li yıllarda Buhara ve Hive Hanlıkları da ortadan kaldırılmıştır. 1924’te Stalin tarafından yapılan bir düzenleme ile Türkistan, sadece şive farklarına dayanan millî devletlere bölünmüş ve bu düzenleme ile şu cumhuriyetler oluşturulmuştur (Erşahin, 1999: 110):

1. Özbek Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (27 Ekim 1924).
2. Türkmen Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (27 Ekim 1924).
3. Tacik Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Önce 14 Ekim 1924’te Özerk Bölge, 15 Mart 1925’te Özerk Cumhuriyet ve 15 Ekim 1929’da Federal Cumhuriyet).
4. Kırgız Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (Önce 14 Ekim 1924’te Kara Kırgız Özerk Bölgesi, 1 Şubat 1926’da Özerk cumhuriyet ve 5 Aralık 1936’da Federal cumhuriyet).
5. Kazak Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti (İlk olarak 26 Ağustos 1920’de Kırgız Özerk Cumhuriyeti, Nisan 1925’te Kazak Özerk Cumhuriyeti, 5 Aralık 1936’da Federal Cumhuriyet).

Özetle Türkistan’daki Türk devletlerinin siyasi sınırları, 1924’ten 1936’ya kadarki süreç içerisinde etnik-dil bilimsel temele dayalı “ulusal sınırlandırma” dönemi olarak Sovyetler Birliği tarafından tasarlanmıştır. Bugün hâlâ ulusal sınırlamaların yorumlanması, bölge tarihinin yazımındaki en tartışmalı konulardan biridir (Rakhimov, 2017: 10). Bu siyasi gelişmeler bağlamında Özbekistan, 1936’da kurulan Karakalpakistan Özerk Cumhuriyeti ile birlikte 13 bölgeye ayrılmıştır: *Andican, Buhara, Cizzah, Kaşkaderya, Namangan, Semerkant, Surhanderya, Sırderya, Taşkent, Fergana, Harezm* ve *Nevayi*.

Dil politikalarını belirleyen en önemli etkenlerden biri de demografik yapıdır (Meyerhoff , 2006: 107). Örneğin Rusça, Rus nüfusunun fazla olduğu Kırgızistan ve Kazakistan gibi ülkelerde resmî bir statü kazanmıştır. Buna mukabil Rusların az olduğu Azerbaycan, Türkmenistan ve Özbekistan’da millî dil, tek resmî dil olmuştur.

Ülkedeki etnik gruplar dikkate alındığında Semerkant’ta Taciklerin, Buhara ve Harezm’de Türkmenlerin, Taşkent’te ve Cizzah’ta Kırgızların, Nevayi’de Kazakların yoğun olduğu söylenebilir. Ülkede Özbekçenin yanı sıra Tacikçe, Türkmençe, Kazakça, Kırgızca, Karakalpakça, Rusça, İngilizce ve Korece dillerinde de eğitim faaliyetleri yürütülmektedir.

Farklılıkları zenginlik olarak gören Özbekistan’da barış içerisinde yaşandığını ve gerekli imkânların sağlandığını göstermek adına bir örnek vermek gerekirse; ülkede 200 binden fazla Türkmen yaşadığından yaklaşık 50 okulda 8 binden fazla öğrenci Türkmençe olarak eğitim almaktadır. Ülke çapında çok sayıda *Türkmen Milli Kültür*

Merkezi faaliyet göstermektedir. Karakalpak Devlet Üniversitesi ve Dörtkol Pedagoji Kolejinde Türkmen dilinde eğitim veren okullar için öğretmen yetiştirilmektedir (Purtaş, 2021: 191).

Özbekistan İstatistik Kurumunun verilerine göre 1 Ocak 2024 tarihi itibarıyla ülkedeki toplam nüfus 36 (36 799 800) milyonu aşmış durumdadır. Etnik grupların genel nüfus içinde dağılımı şöyledir: Özbekler - 29,2 milyon; Tacikler - 1,7 milyon; Kazaklar - 821,2 bin; Karakalpaklar - 752,7 bin; Ruslar - 720,3 bin; Kırgızlar - 291.600; Türkmenler - 206,2 bin; Tatarlar - 187.300; Koreliler - 174.200; Ukraynalılar - 67,9 bin; Azerbaycanlılar - 41,2 bin; Belaruslular - 18.500; diğer milletler - 426,4 bin (2023, “İstatistik Ajansı”, 3).

Bugün ülke nüfusunun % 32’sini, yani yaklaşık 10 milyonunu 30 yaşın altındaki gençler oluşturmaktadır (Purtaş, 2021: 33). O bakımdan etnik çeşitliliğin yanı sıra en büyük güç; genç nüfusa sahip olmanın verdiği imtiyazla beşerî ve entelektüel potansiyeli açığa çıkarmaktır. Mirziyoyev bu bağlamda, genç neslin hak ve çıkarlarını korumak için uluslararası arenada aktif bir politika izlemiş ve *Uluslararası Gençlik Hakları Sözleşmesi*’nin hazırlanması gerektiğini Birleşmiş Milletler Kuruluna önermiştir. Açıkçası Özbekistan Gençlik Birliği ve “Gençler Geleceğimizdir Fonu” ile sağlanan imkânların meyve vermeye başladığı söylenebilir. 2018’de Endonezya ve Arjantin’de, 2020’de Japonya’da, 2024’te Fransa’da düzenlenen Gençlik Olimpiyatlarında üst sıralarda (13. sırada, 8’i altın 13 madalya) yer alması, gençliğe yapılan yatırımların karşılık bulduğunun en açık göstergesidir. Nitekim bu başarılar “*Olimpiyat İlhamları*” (Olimpiada Ilhomlari) adıyla kitaplaştırılıp Cumhurbaşkanı Şevket Mirziyoyev tarafından sporculara devlet ödülleri takdim töreninde armağan edilmiştir. Özbek sporcularının başarısı kardeşleri olarak Türkleri de ziyadesiyle memnun etmiş, hatta “*kalbinde taşıdığın cesaret bize emanet*” denilerek bu olimpiyatta ilk altın madalyayı alan judocu soydaşımız Diyora Keldiyorava’nın uğruna Türk müzik camiasında besteler yapılmıştır.

Grafikten de anlaşılacağı üzere günümüzde genel nüfusun % 84.4'ünü Özbekler, % 4.9'unu Tacikler, % 2.4'ünü Kazaklar, % 2.2'sini Karakalpaklar, % 2.1'ini Ruslar ve % 4.1'ini diğer etnik gruplar oluşturmaktadır (2024, "Gazeta.uz"). Belirtilmeyen bu etnik gruplar içerisinde Tatarların oranının % 1.5 civarında olduğu tahmin edilmektedir.

1989'dan 2021'e kadarki süre zarfında etnik nüfus artışına bakıldığında, Özbek sayısı iki kattan fazla (% 107) oranda artmıştır. Tacik, Karakalpak, Kırgız ve Türkmenlerin sayısında da önemli ölçüde artış gözlemlenmektedir. Bu dönemde neredeyse tüm büyük etnik grupların sayısı artarken, Rus uyruklu nüfusta yaklaşık 1 milyon (% 57,6) azalma olmuştur.

Özbekistan, millî ve evrensel değerlere saygılı, barışçıl bir politika izlemektedir. Bugün ülkede takriben 130'dan fazla etnik grup, 16 dinî grup barış içinde, dostça yaşamaktadır. Onların tam olarak manevi yaşam sürmeleri, kendi gelenek ve göreneklerini devam ettirmeleri, millî ve dinî bayramlarını rahat ve huzurlu bir şekilde kutlamaları için gerekli tüm şartlar Özbekistan Devleti tarafından sağlanmaktadır (Purtaş, 2021: 193).

Mirziyoyev'in girişimleriyle statü planlaması ve eğitim çalışmaları çağın ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmekte, okuma yazma kültürünün geliştirilmesine, sanat ve edebiyat alanlarındaki çalışmaların teşvik edilmesine ve dile kurumsal kimlik kazandırılmasına yönelik önemli adımlar atılmaktadır. Nitekim mevcut cumhurbaşkanı döneminde dil ve kültür hayatıyetine yönelik gerçekleştirilmiş stratejik atılımlar şöyle gösterilebilir:

2016'da *Ali Şîr Nevâyî Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi* (2016/K. PF-4797) kuruldu.

2019'da *Devlet Dilini Geliştirme Kurumu* (Davlat tilini rivojlantirish departamenti) açıldı. Mirziyoyev'in 21 Ekim 2019 tarihli ve PF-5850 sayılı kararnamesiyle "Özbek dilinin devlet dili olarak prestijinin ve statüsünün temelden artırılmasına yönelik tedbirlerin hayata geçirilmesi" hususunda *Terim Kurulu* (Atamashunoslik Qo'mitasi) oluşturulmuştur.

2020'de Özbek Dilini Geliştirme Kurulu (O'zbek tilini rivojlantirish jamg'armasi) kuruldu. Ayrıca Taşkent Millî Parkı'nda ünlü yazar ve şairlerin heykellerinin yer aldığı ve âdeta bir açık hava müzesi olan *Edipler Bulvarı* (Adiblar xiyoboni) açıldı.

2022’de TİKA’nın da destekleriyle Semerkant Devlet Üniversitesi *Türkoloji Araştırmaları Merkezi* açılmış, lisansüstü eğitim için girişimlerde bulunulmuştur.

2023’te Ali Şir Nevâyî Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi bünyesinde *Resmî Dilde Kamu Belgelerini Düzenleme ve Geliştirme Merkezi* (Davlat tilida ish yuritish asoslarini o’qitish va malaka oshirish markazi) açıldı. Bu merkezin 13 vilayette şubesi bulunmaktadır.

2024’te Semerkant Devlet Üniversitesi bünyesinde Çince, Japonca, Korece “Dil Merkezlerinin” yanı sıra, ortak dilimizin, tarihimizin ve edebiyatımızın araştırılmasına yönelik *Merkezî Asya Dilleri ve Medeniyeti Enstitüsü*, “*Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü*” açılmıştır. Bunun yanı sıra Ali Şir Nevâyî Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi, Uluslararası İpek Yolu Kültürel Miras Üniversitesi, Zarmed Üniversitesi, Özbekistan-Finlandiya Pedagoji Enstitüsü, Semerkant Devlet Yabancı Diller Enstitüsü gibi kurumlarda da Çağdaş Türk Dünyası ve dünya dilleri araştırmalarını konu edinen, eğitimler veren dil merkezleri bulunmaktadır.

2. Korpus (Bütünce) Planlaması Bağlamında 2030 Dil Vizyonu

Dil planlama geleneğinin merkezinde yer alan kavramlardan biri de bütüncedir. Bütünce, yapılması planlanan değişikliklerin dilsel yönünü ve dilin alfabe, imla, sözcük ve gramer düzeyinde düzenlenmesi konusunu ele alır. Charles Ferguson tarafından özetlendiği (1968: 29) gibi, korpus planlaması; *grafikleştirme* (yazı sistemlerinin geliştirilmesi, alfabetik sistem seçimi, imla ve noktalama işaretleri, büyük harf kullanımı), *standartlaştırma/ölçünleştirme* (toplumun konuşma dili olacak sözde “en iyi” biçimin geliştirilmesi) ve *modernizasyon* (toplumun ihtiyaçlarını karşılayacak söz varlığının genişletilmesi) olmak üzere üç temel aşamadan oluşur (Ferguson, 2006: 34). Bunların dışında *kodlama*, *genişletme* ve *terimsel modernizasyon* kategorileri de sık sık zikredilmekle birlikte Cooper, bunlara bir dördüncü kategori olarak *yenileme* kategorisini eklemiştir (Aliyeva, 2005: 29). Dolayısıyla dil uzmanlığına sahip kişilerin bu sürece katılımı, yöneticilerin statü planlamasına katılımından daha fazla olsa da, durumu çözümlmek için politik eylemlerin analizine ihtiyaç vardır.

Dil hususunda da dinamik bir politika yürüten Mirziyoyev’in *Eylemler Stratejisi* (Harakatlar Strategiyasi) iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşama 2017-2021 yılında hayata geçirilen projeleri kapsamaktadır. Her yıl belirlenen bir üst şiarla yoluna devam eden Özbekistan’da 2017 “*Halkla Diyalog ve İnsan Menfaatleri*” yılı; 2018 “*Aktif Girişimcilik, Yenilikçi Fikirler ve Teknolojileri Destekleme*” yılı; 2019 “*Aktif Yatırımlar ve Sosyal Kalkınma*” yılı; 2020 “*Bilim, Eğitim ve Dijital Ekonominin Gelişimi*” yılı, 2021 “*Gençleri Destekleme ve Halkın Selametini Koruma*” yılı olarak ilan edilmiştir. Statü planlaması bağlamında 2019’da yapılan önemli çalışma, 21 Ekim tarihinin “*Özbek Dili Bayramı*” olarak ilan edilmesi ve “*Terimler Komisyonu’nun*” oluşturulmasıdır.

İkinci aşama doğrudan konumuzu ilgilendiren *2030 dil vizyonu* (2019, PF-5847) konseptini de ihtiva etmektedir. Özbek Dili Bayramı’nda alınan kararla izlenecek yol haritasının beş kademede (2020, 2023, 2025, 2027, 2030) hayata geçirilmesi planlanmıştır. Yıllara göre yapılan planlama ve görev dağılımıyla 2030 hedefleri şöyle sıralanabilir: Ana dilinin zenginliklerinden yararlanarak Özbekçenin millî korpusunu ortaya koymak, farklı disiplinlerde (hukuk, diploması, sağlık, sanayi, askeri, finans, bankacılık, teknoloji vs.) Özbek dilinin kullanım alanını genişletmek, ülkedeki etnik gruplara da devlet dilinin öğretilmesi için gerekli koşulları sağlamak, yurt içi ve yurt dışında Özbek dilini öğreten eğitim merkezlerinin sayısını artırmak, konuşma

kılavuzları, sözlük ve ders materyalleri hazırlamak, Latin harflerinin esas alındığı Özbek alfabesini geliştirmek ve bu sisteme tam geçiş yapmak, diyalektoloji çalışmalarını ve bilimsel etkinlikleri desteklemek, millî dilde okuryazarlık oranını artırarak eleştirel ve derin fikirler üretebilecek kadrolar yetiştirmek, kamuda dil hassasiyetini tesis etmek, dili yabancı sözlerden arındırarak reklam ve tabela yazılarında düzenlemeler yapmak, Nevâî gibi üstatlar üzerine tematik çalışmalar yaparak ansiklopediler hazırlamak, sosyoekonomik ve sosyokültürel prensip temelinde “*Dijital Özbekistan-2030*” konseptine dayalı olarak ana dilinde elektronik sözlükler, veri tabanları ve programlar oluşturmak.

Cumhurbaşkanının 2019 tarihli ve PF-5847 sayılı kararıyla “*2030 Yükseköğretimde Kalkınma*” konsepti çerçevesinde açıklandığı üzere (Mirziyoyev, “Resmi Karar”), öngörülen sürede öğrencilere kolaylıklar sağlanması ve eğitimde kalitenin artırılmasına yönelik “*Elektronik Üniversite’nin*” kurulması, elektronik bilgiyi güvenle depolamak için “*E-MINBAR*” platformunun hayata geçirilmesi, Özbekistan Millî Üniversitesi ile Semerkant Devlet Üniversitesinin ilk 500’de yer alacak şekilde ülkedeki en az 10 üniversitenin dünya sıralamasında ilk 1000’e taşınması, araştırma bütçesinin 9 kat artırılarak bilim adamları sayısının en az üç katına çıkarılması, uluslararası standartlarda 7 laboratuvarın kurulması, eğitim süreçlerinde “bulut teknolojilerin”den yararlanılması, bireyselleştirilmiş dijital teknolojilerle uzaktan eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi, “Study in Uzbekistan” eğitim portalıyla öğrencilerin potansiyel yönlerini keşfetmek, *Webinar* (başka bir sınıftan veya yükseköğretim kurumundan çevrim içi ders alma), *Blended Learning* “Karma Öğrenme” (önceden yazılmış bir ders ve seminerin evde öğrenilmesi) ve *Flipped Class* “Tersine Sınıf” (evde ders vermek, bir yükseköğretim kurumunda seminer vermek) gibi modern eğitim programlarının yaygın olarak kullanılması planlanmıştır.

Günümüzde Özbek dili; Amerika, İngiltere, Almanya, Fransa, İsveç, Rusya, Ukrayna, Çin, Japonya, Güney Kore, Hindistan, Türkiye, Afganistan, Azerbaycan, Tacikistan, Kazakistan, Türkmenistan, Kırgızistan gibi ülkelerin yaklaşık 60 üniversitesi ve 100’den fazla okulunda öğretiliyor (Purtaş, “Yeni Özbekistan” 157). Bununla birlikte Özbekistan’ın *Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Keneşine*, yeni adıyla *Türk Devletleri Teşkilatına* dâhil olması ve hatta 2022’de 9. zirveye ev sahipliği yapması da Özbekçenin uluslararası prestijine katkı sağlamıştır.

Benzer şekilde bu teşkilatın “Türk Edebiyatı İncileri” adıyla 100 ciltlik bir külliyatı yayımlaması ve TÜRKSOY, TDK, YTB, TİKA, TÜBİTAK, TÜRKPA gibi kuruluşlarımızın gerek ortak edebiyatımızı öne çıkaran eserleri telif etmesi gerek bilimsel çalışmalara ev sahipliği yapması, Türk Cumhuriyetlerinde kullanılan dilin dünya dilleri arasındaki etki gücünü pekiştirmektedir.

3. Alfabe Reformları ve Koruyucu Dil Kanunları

Alfabe reformları, Özbekçeyi uluslararası düzeyde daha erişilebilir ve modern bir dil hâline getirme çabasını yansıtmaktadır. Latin alfabesine geçiş süreci, dilin dijitalleşmesini ve uluslararası bağlamda tanınırlığını artırma hedeflerini desteklerken, bu reformlar aynı zamanda toplumsal hafızanın korunması ve dilin hayatiyetinin sürdürülebilmesi açısından kritik bir dönüm noktasıdır. Kronolojik olarak bakıldığında Çarlık Rusya’sının asimilasyon politikalarına rağmen varlık mücadelesi veren diğer Türk topluluklarında olduğu gibi bağımsızlık sonrası yeni Özbek Devleti de millî birlik ve beraberlik temelleri üzerine inşa edilmiştir. Bu sebeple geçmişten ders çıkartılarak millî kültürün iki önemli kaynağı olan dil ve tarih alanındaki araştırmalara büyük

önem verilmiştir. Bununla birlikte Özbekistan, bağımsızlık öncesinde de imkânlar nispetinde dil ile ilgili birtakım tasarruflarda bulunmuş, kanunlar çıkartmıştır.

Bu anlamda İnkılap Komitesinin 1924 tarihli ve 48 sayılı kararı gereğince “*Resmî belgelerin Özbekçe hazırlanması*” hususunda kanun çıkarılmıştır. 1928’de “*Devlet idarelerini Özbekleştirme, kurum, kuruluş ve işletmelerde çalışanlara Özbekçe bilme zorunluluğu*” (Abdumajidov, 1999: 26) getirilmiştir. Böylece 1 Ekim 1929 yılından itibaren Özbekçe bilmeyenlerin kamuda istihdam edilemeyeceği ilan edilmiş, 1931’de Özbekistan Cumhuriyeti Merkezi Yürütme Komitesi ve Halk Konseyi tarafından kurum adlarının Özbekçe olmasına yönelik ilave bir karar alınmıştır.

Daha önce belirtildiği gibi 21 Ekim 1989’da bağımsızlığa doğru cesur bir adım atılarak 30 maddelik Özbekçenin “devlet dili” olarak kabulü hakkında tarihî kanun kabul edilmiştir. Bu vesileyle 21 Ekim tarihi, Dil Bayramı olarak belirlenmiştir. Sözü edilen dil kanununa göre Özbekçeye *devlet dili*, Rusçaya ise uluslararası *iletişim dili* statüsü verilmiştir. 21 Ekim 1995’te 30 maddelik kanun 24 madde olarak güncellenmiştir. Bakanlar Kurulunun 10 Eylül 1996 tarihli ve 311 sayılı kararıyla, Özbekistan Cumhuriyeti “Devlet Dili” Kanununun Uygulanmasını Sağlamaya Yönelik Devlet Programı, yeni versiyonuyla onaylanmıştır.

Rusya gibi çok uluslu bir devlette tek bir dilin birleştirici güç olabileceği düşüncesinden hareketle 1920’lerden itibaren dil inşası konusuna özel bir önem verilmiştir. Lenin döneminde lehçeler üzerine yoğunlaşmış ve her dil için alfabe çalışmaları yapılmıştır. Bu durum her boyun kendine has bir özelliğe kavuşturulmasına ve ortak tarih bilincinin üstü kapalı şekilde ortadan kaldırılmasına yöneliktir (Öztürk, 2022: 62). Bu anlayışa karşı bir savunma mekanizması olarak Özbekistan’da da alfabe reformları, dil ve imla ile ilgili çalışmalar ve tartışmalar oldukça erken başlamış olup, 1921 yılında Taşkent’te toplanan *Dil ve Ortografi Kongresi*, Özbek yazı dilinin yazımını standartlara bağlamak için epey çalışmalar yapmıştır. 1926 Bakü Kongresi’nde Türk dilleri için ortak bir Latin alfabesi kabul edilmiş ve Özbekler 1929’da bu alfabeyi kullanma kararı almışlardır (Yılmaz, 2021: 287). Bu karar Türkistan’da yaşayan Türk soylu halkların ve Müslümanların tarihî ve kültürel bağlarını zayıflatacağı düşüncesiyle Rus yönetimi tarafından desteklenmiştir. Ancak Sovyet tahakkümüne maruz kalan bir nevi “milletler hapishanesi/ıslah kampı” olarak görülen coğrafyada Türk topluluklarının bu kez Latin alfabesinde birleşebileceği endişesiyle Moskova’da alfabe komitesi toplanmış ve alınan ilave tedbirlerle ünlü uyumu olmayan “Taşkent ağzı” standart kabul edilmiş, hatta bazı değişikliklere gidilmiştir.

Özbekler bir Türk kavmi olmalarından da ileri geldikleri için Göktürk, Uygur, Arap, Latin ve Kiril olmak üzere beş alfabeyi yaygın bir şekilde kullanmışlardır (Ercilasun, 1998: 111). Bolşevik ihtilaline kadar Türkistan’da yaşayan halklar Arap alfabesini kullanmaktaydılar. 1925 yılına gelindiğinde Arap alfabesiyle basılan tüm eserler yasaklanmıştır. 1926 Bakü Türkoloji Kongresi sonrası Latin alfabesinin kullanılmasına dair bir düzenleme ile Özbekçe, Kazakça, Tatarca, Kırgızca ve Türkmençe bu alfabaya uyumlu hâle getirilmiştir (Öztürk, 2022: 68-69). Bu bağlamda Özbekistan’da 20. yüzyılda yazı üç kez (1929, 1940, 1993), imla kuralları ise beş kez (1923, 1929, 1935, 1956, 1995) değiştirilmiştir. Dil reformu ve terim seçimi ilkeleri de sık sık değişikliğe uğramıştır. 1920’lerin başında Türkçe kökenli ve saf Özbekçe kelimeler tercih edilse de 1930’lardan itibaren Rus dilinden kelimeler benimsenmiştir. 80’li-90’lı yıllarda ve günümüzde bile Arapça ve Farsçadan alıntıları terim olarak kullanma eğilimi güçlüdür. Kısacası siyasi rüzgârın yönüne göre dil, yazı ve imla sürekli değişime maruz kalmıştır (Eltazarov, 2017: 5).

Özbekistan’da Latin alfabesine geçiş çalışmaları, dilde standartlaşma ve modernizasyon arayışları bugünün de güncel sorunları arasındadır. Bu sorunlara çözüm arayışları 1926’da Bakü’de düzenlenen Birinci Türkoloji Kurultayı’nın, 1991’de Marmara Üniversitesi’nde gerçekleşen Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu’nun ana gündemini oluşturmuştur. Dolayısıyla bilimsel gerçekliğe uygun şekilde siyasetçilerin ve dil bilimcilerin ortak iradesiyle alınacak kararlar neticesinde, Cedit aydınlarının 1926-1940 yılları arasında kullandığı “34 harfli Ortak Türk Latin alfabesinin” yeniden hayata geçirilmesi çağımızın bir ihtiyacıdır. Nitekim bu ihtiyaç günümüzde en güçlü şekilde hissedilmektedir.

Ruslar, himayesinde yaşayan *Ermeni, Gürcü* gibi Hristiyan milletlerin dillerine müdahale etmemiştir. Dolayısıyla Sovyetlerin temel odak noktası Altay dil ailesine mensup Türk grupları olmuştur. Bütün bu çabalar, temelde Türk dünyasının birleşmesini engellemeye yönelik Moskova’nın yürüttüğü dil ve kültürel asimilasyon politikasının izlerini taşımaktadır. Bugün geline nokta özellikle Türk Devletleri Teşkilatının oluşturduğu sinerjiyle 1926 *Bakü Türkoloji Kongresi*’nde başlayıp, 1991’de *Milletlerarası Çağdaş Türk Alfabeleri Sempozyumu* ile devam eden *alfabe birliği* konusu üzerinde yeniden çalışmalar yürütülmektedir. Bu kapsamda birincisi 29 Mayıs 2023’te Astana’da, ikincisi 6 Mayıs 2024’te ve üçüncüsü 9 Eylül 2024’te Bakü’de gerçekleşen “Türk Dünyası Ortak Alfabe Komisyonları” toplantılarıyla dil bilimciler çalışmalarını özveriyle sürdürmektedir.

4. Yaşayan Türkçe Modeli ve Özbekçenin Dil Hayatiyeti

a) Yaşayan Türkçe

Sözü edilen terim (Yaşayan Türkçe), dil politikası kapsamında özellikle Osmanlı’dan Cumhuriyet Dönemi’ne uzanan tarihî süreçte entelektüel çerçevede tartışılmış ve öz ifadesini bulmuştur. Dolayısıyla söz konusu sürecin ana hatlarıyla aktarılmasına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda literatürdeki tanımlamalar dikkate alındığında dil politikası için *dil mühendisliği, dil yönetimi, dil yapılandırması, dil düzenlemesi, dil geliştirmesi, dili iyileştirme, dili işleme, dili standartlaştırma, dil davranışı, dil ideolojisi, dil planlaması, edinim planlaması, prestij planlaması, maddi planlama* gibi terimlerin kullanıldığı görülmektedir.

Dil planlaması ile dil politikası kavramları eşanlamlı olarak kullanılsa da bazı araştırmacılar (Schiffman, 1996: 3; Baldauf, 1997: 14; Calvet, 1998: 114) bu terimleri analitik amaçlar bakımından birbirinden ayırır. Onlara göre kapsam itibarıyla dil planlaması, dil politikasını içine alır. Planlama, politikayı formüle etmek veya yönetmek için yapılır (Bamgbose, 2004: 73). Dolayısıyla politika oluşturma, dil planlamasındaki bir dizi adımdan biri olarak görülür. Bamgbose, dil planlamasını altı başlık altında analiz eder:

1. Planlamanın nedenleri (kimlik, ideoloji, imaj, güvensizlik, eşitsizlik, bütünleşme, yararlılık);
2. Planlamanın muhtevası (iyileştirme, geliştirme, politika oluşturma, planlama);
3. Planlama türleri (konum, bütüncü, eğitim dili, saygınlık),
4. Planlamanın amaçları (modernleşme, düzeltme, canlandırma, sürdürme, standartlaştırma),
5. Planlamanın kimin tarafından yapıldığı (hükûmetler, kuruluşlar, gruplar, kişiler);
6. Planlamanın yöntemleri (işleyiş-süreç, yönetim ve duyurma-tanıtma) (Bamgbose, 2004: 79; Gökdayı, 2017: 52).

Devletler için stratejik bir derinliği olan dil politikalarının fikrî temelleri, esasen *Fransız Devrimi*'yle (1789-1799) başlayan *milliyetçilik akımı* etrafında oluşan düşüncelere dayansa da *Bolşevik Devrimi* (1917) sonrası *komünizm tahakkümünün* sürdürüldüğü coğrafyalarda uygulanması yönüyle daha sistematik bir görünüm kazanmıştır. Dünya tarihinde önemli kırılma noktaları olan bu devrimlerin en çarpıcı sonuçlarından biri de, kuşkusuz dil politikalarındaki değişikliğe zemin hazırlamasıdır. 128 yıl arayla cereyan eden her iki devrim de sonuçları itibarıyla yıkıcı olmuştur. Fransız Devrimi'nin *bağımsızlık, egemenlik, milliyetçilik* kavramları üzerinden ulus devletler inşa ederek Yakınçağ'ı ve Aydınlanma sürecini başlatması olumlu bir sonuçtur. Ancak devrimci düşüncelerle köklü değişikliklere gidilmesi gelenekçi toplumların veya değişime hazır olmayan kitlelerin sisteme karşı direnmesine sebebiyet vermiş ve “çatışmalar” kaçınılmaz olmuştur.

18. yüzyılın sonlarında bütün dünyada cereyan eden söz konusu çatışma ve huzursuzluk ortamından doğal olarak Osmanlı aydınları da rahatsızlık duymuştur. Dildeki yabancı unsurların da yoğunlaştığını fark eden Türk devlet adamları ve aydınlarının çabalarıyla Türkçe; devlet ve kültür hayatında yeniden önem kazanmaya başlamıştır. Dolayısıyla Tanzimat Fermanı'ndan sonra başlayan Batı kaynaklı fikir akımlarının etkisiyle 1839-1918 yılları arasında Türkçenin bağımsızlığı için verilen mücadeleler yoğunlaşmıştır (Özkan, 2017: 24). Bu bağlamda Osmanlı Devleti'nde Türkçenin resmî dil olarak yasalaşması, ilk anayasa olarak kabul edilen Kânûn-ı Esâsî'nin 18. maddesiyle gerçekleşmiştir. 1876'da çıkan anayasanın bahsi geçen maddesi: “*Teba-i Osmaniye'nin hidemat-ı devlette istihdam olunmak için devletin lisan-ı resmîsi olan Türkçeyi bilmeleri şarttır.*” şeklindedir (Açık, 2013: 138).

Fransız Devrimi ile kendisine büyük bir etki alanı bulan milliyetçilik fikri, muhtelif milletlerin uzun yıllar bir arada yaşadığı Osmanlı Devleti'nde halkı bir arada tutmak için aydınları farklı arayışlara itmiş ve Tanzimat Fermanı'yla birlikte yapılan yenilikler dil politikasını şekillendirmeye başlamıştır. Bu anlamda *millet-i Osmanî, lisan-ı Osmanî* gibi terimlerle aidiyet duygusu ve ulus bilinci etrafında teşekkül eden miras korunmak istenmiştir. 1860'ta *Tercüman-ı Ahvâl* ve 1862'de *Tasvir-i Efkar* gazetelerinin neşri, Osmanlı Millî Eğitim Bakanlığı (Nezaret-i Celile-i Maarif-i Umumiye) tarafından çıkarılan *1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, 1876 Anayasası* ile devletin resmî dilinin (lisan-ı resmîsi) Türkçe olduğunun beyanı, ulus kimliğine dayalı ortak bir dil oluşturma çabasının ve sözü edilen birlik arayışlarının belirgin bir sonucudur.

Bir başka ifadeyle *ulusal kimlik inşası ve birlik arayışları* için yazılı kitle iletişim araçlarının yaygınlaştırılmak istenmesi, toplumda bir iletişim sorununun olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu sorunu çözmek için 19. yüzyılın ikinci yarısında *Tasvir-i Efkar, Muhbir, Ulûm, Hürriyet, Basiret, Tercüman-ı Hakikat* gibi gazete ve dergilerde “Osmanlı'nın Islahı”na ilişkin yazılar yer almaya başlamıştır (İmer, 1998: 46). Kısacası toplumsal iletiyi taşıyacak millî bir dilde buluşma, reform ve sadeleştirme ihtiyacı hissedilmiştir.

Benzer anlayışı Cumhuriyet Dönemi aydınları da sürdürmüştür. II. Meşrutiyet sonrasında Genç Kalemler dergisiyle öne çıkan ve *millî edebiyat* kavramı temel çıkış noktası kabul edilerek 1908'de *Türk Derneğinin* ve 1910'da *Genç Kalemler Hareketi*'nin kurulması, 1911'de *Yeni Lisan Hareketi*'nin faaliyetlere başlaması ve *Türk Yurdu Dergisi*'nde ulus bilincini aşıl原因 yazıların telif edilmesi, Atatürk'ün direktifleri doğrultusunda 1928'de *Lâtin esash alfabe*ye geçilmesi, 1930'larda Öz Türkçecilik veya *Arıdilcilik* adıyla *Dil Devrimi*'nin hayata geçirilmesi, 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyetinin (Türk Dil Kurumunun) kurulması bahsedilen dil politikasının

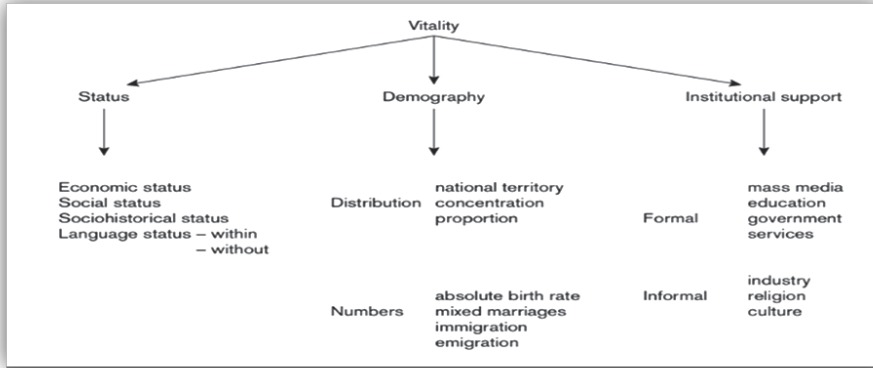
ve “Yaşayan Türkçe” doktrininin en çarpıcı sonuçlarından. Türkiye Cumhuriyeti, “muasır medeniyet seviyesinin üstüne” çıkmayı hedeflemiş, bu kapsamda Türkçeyi de bir “dünya dili” olarak planlamıştır. *Yaşayan Türkçe* modelini hayata geçirmek için dil ve millet ilişkisi doğru analiz edilerek Atatürk tarafından şöyle özetlenmiştir: “*Türk demek dil demektir. Milliyetin çok belirgin niteliklerinden biri dildir. Türk milletindenim diyen insan, her şeyden önce ve mutlaka Türkçe konuşmalıdır. Türk dili, Türk milleti için kutsal bir hazinedir.*”

(Atatürk, 4 Ocak 1933'te Türk Dil Kurumu Genel Merkez Kurulunun toplantısına başkanlık ederken).

Cumhuriyet Dönemi'nde gerçekleştirilen dil devrimi, doğrudan doğruya Türkçenin düzenlenmesine/planlanmasına yönelik bir girişimdir (İmer, vd. 2011: 87). Bu devrimle amaç; dilin eski devirlerine ve kaynaklarına kadar inen araştırmalarla Türkçenin zenginliğini ortaya koymak, Türkçeyi uzun vadede modern medeniyetin gerektirdiği her türlü ihtiyacı karşılayabilecek sözcük ve kavramlara sahip, yaratıcı, işlek bir dil durumuna getirebilmek, kendi kaynaklarından beslenen terimlerle ilim dilini de Türkçeleştirmek (Korkmaz, 1981: 2). O bakımdan bilim dili düzeyine ulaşmak ve ulusal kimlik inşasında öncelikle resmî bir planlamanın yapılması gereği doğmuştur. Söz konusu planlama bir probleme yönelik olan ve çözümüne odaklanan seçenekler arasında yapılan seçim ile ilgilidir. Bu süreç bir bütün olarak çabaya dayanmaktadır (İmer, 1998: 7). Atatürk'ün, millî kültür ve kimliği sağlam temeller üzerine kurmak amacıyla yaptığı girişimler; Giles ve Johnson'ın dili yeniden canlandırma çabaları kapsamında dikkat çektiği ve *Etnolenguistik Kimlik Teorisi*'nde (1987: 89) kuramsal yapısını çizdiği “*etnolenguistik hayatıyeti (ethnolinguistic vitality) etkileyen yapısal değişkenlerin ilişki tasnifi*” (Giles, 1977: 309) temelinde tartışılan ‘kurumsal destek’ (institutional support) kısmına önemli bir örnek teşkil eder.

Etnolenguistik hayatıyet kavramı, dilin sosyal psikolojisi üzerine yapılan çalışmaları ifade etmektedir. Bir dili konuşanların demografik özellikleri, tanınan statü ve sağlanan kurumsal destek, dillerin göreceli gücünü veya canlılığını değerlendirmede önemli hususlardır (Meyerhoff, 2006: 107-108). Söz konusu teori; dilin politik sürecini, demografik ilişkilerini ve kurumların işleyiş mekanizmasını anlamak için topluluklar arasındaki benzerlik ve farklılıkları tespit ederek, dil hayatıyetini üç temel faktör altında toplamaktadır: *Statü, demografi ve kurumsal destek*.

Bu bakış açısı Cumhuriyet Dönemi'ne uyarlandığında; dil politikasının yöneticileri ve karar mercilerini ilgilendiren ilk aşaması olan *statü planlaması* kapsamında ciddi planlamaların yapıldığı ve Türk dilinin işlev alanları belirlenerek saygınlık kazandırıldığı söylenebilir. Yöneticilerin yanı sıra bilim insanlarının korpus çalışmalarıyla dâhil olduğu *alfabe değişikliği/yazı devrimi*, *dil encümenlerinin kurulması*, *dilde özleştirme*, *Türk dilinin yabancı unsurlardan arındırılması*, *yazım kurallarının belirlenmesi*, *sözcük türetme ve terimlerin oluşturulması*, *bilim dilini Türkçeleştirme*, *sözlük ve gramer kitaplarının hazırlanması*, *derlemelerin yapılması*, gibi faaliyetler ikinci aşamaya örnek olarak gösterilebilir. Dili, tarihi ve coğrafyayı araştırma nesnesi olarak merkezine alan kamu teşkilatlarının (TDK, TTK, DTCF gibi) varlığı ise sürece sahip çıkıldığının, dil erozyonunu önlemek için bir dizi tedbirler alındığının ve kurumsal destek sağlandığının göstergesidir. Cumhuriyet Dönemi'nden kalan bu anlayış sonrasında 1984'te Ankara TÖMER'in kuruluşu, 2009'da Cumhurbaşkanlığı bünyesinde faaliyet gösteren Yunus Emre Enstitüsü ve Maarif Vakfı gibi kuruluşlarla Türkçenin bir dünya dili olarak yaygınlaştırılması ve birçok ülkede yabancı dil olarak kabulü "yaşayan Türkçe" modelinin hayata geçirildiğini göstermektedir.

b) Özbekçenin Dil Hayatıyeti

Dilin hayatıyeti, sadece bir iletişim aracı olmasıyla değil, aynı zamanda Özbek halkının tarihsel, kültürel ve manevi kimliğini taşıyan bir değer olarak ön plana çıkmaktadır. Sosyolengüistik çalışmalar, dilin millî özellikleri koruyan ve yaşatan bir olgu olduğunu göstermektedir. O bakımdan Özbekçenin dil hayatıyetini tartışmak, bugünün en güncel dil bilimsel sorunlarından biridir.

Modern dönemde pek çok etkilere açık olsa da Özbekçe, tarihin derinliklerinden günümüze taşınan güçlü bir kültürel miras üzerinde varlığını sürdürmektedir. Orta Asya'da yaşanan medeniyetlerin etkisiyle gelişmiş, Çağatay Türkçesi gibi klasik edebiyat dilinden günümüz Özbekçesine dönüşerek modernleşmiştir. Nevâî gibi büyük şahsiyetlerin eserleri, Özbekçenin edebî derinliğini ve kültürel zenginliğini hâlâ gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla Özbekçenin hayat bulduğu en önemli damarı, *tarihî ve kültürel kökenidir* denebilir. Özbekistan'ın bağımsızlık sonrası *ulusal kimliğini güçlendirme çabası* da dilin hayatıyetini artırmıştır. Özellikle devlet eliyle eğitim, medya ve kamu alanlarında Özbekçenin yaygınlaştırılması, dilin toplumsal etkisini artırırken genç nesiller arasında kullanımını da pekiştirmiştir.

Kuşkusuz Özbekçenin hayatiyetini sürdürebilmesi için yapılan en önemli çalışmalardan biri *alfabe reformlarıdır*. Bugün üst kuşağın Kiril alfabesiyle yazma alışkanlığından dolayı ikili kullanım olsa da Latin alfabesine geçiş süreci, dilin standartlaşmasına/uluslararasılaşmasına ve dijital ortamlarda daha etkin kullanılmasına katkı sağlamaktadır. Bu reformlar, Özbekçeyi modern bilim, teknoloji ve kültürel üretim süreçlerinde daha görünür hâle getirmektedir. Enformasyon çağında dili besleyen ve hayatiyetini pekiştiren bu sürece *kültürel üretim ve sosyal medyayı* da dâhil edebiliriz. Klasik dönem eserlerinin Latin alfabesiyle yeniden yayımlanması sonucu edebiyat alanında ciddi bir üretim söz konusudur. Dolayısıyla edebiyat başta olmak üzere müzik, sinema ve diğer kültürel üretim alanlarında Özbekçe, aktif bir kullanım alanına sahiptir. Özbek halkının geleneksel değerlerini ve modern dünyaya adaptasyonunu yansıtan bu üretimler, dilin hayatiyetini artırmaktadır.

Buna mukabil dilin hayatiyetini tehdit eden unsurlar arasında küreselleşme, yabancı dil etkileri ve gençlerin günlük hayatta daha fazla Rusça veya İngilizceye yönelmesi gibi durumlar da mevcuttur. Ancak, bu zorluklara karşılık olarak dil planlaması, eğitim politikaları ve kültürel üretim yoluyla Özbekçenin korunması ve geliştirilmesi için önemli fırsatlar mevcuttur. Mirziyoyev'in 2019 ve sonrasında ilgili çalışmaları (özellikle dili yasalarla güvence altına alması yönüyle) yukarıda belirtildiği üzere Giles ve Johnson'ın ilişki tasnifinde dili korumaya yönelik atılan adımlarda "kurumsal destek" kısmına örnek olarak gösterilebilir.

Özbekçenin dil hayatiyetini besleyen sürecin en mühim unsurlarından biri de son yıllarda kurumsal destek ve uluslararası organizasyonlar aracılığıyla *etki gücünü artırma* çabasıdır. Bu kapsamda Türk Keneşi, Türk Konseyi şeklinde teşekkül edip yeni adıyla Türk Devletleri Teşkilatı olarak bilinen yapıya Özbekistan'ın da dâhil olup Semerkant Zirvesi'ne, Şangay Zirvesi'ne ev sahipliği yapması hâliyle Özbekçenin bölgesel ve küresel düzeyde saygınlığını ve etkinliğini artırmıştır. Dolayısıyla bu saygınlık, dil ve kültür politikalarıyla elde edilen bir kazanımdır.

Sonuç

Dil politikası bağlamında Özbekçenin statü planlaması ve alfabe reformları, dilin yaşatılması ve modern dünyada etkin bir araç hâline getirilmesi açısından önem arz etmektedir. Bu çalışmada vurgulandığı üzere dil politikası, ulus devlet kurma sürecinde ve karar mercilerinin iradesi doğrultusunda üst kimlik inşa etmek için sosyal, psikolojik, kültürel ve siyasal boyutlarıyla dil davranışlarını değiştirmeyi, toplumsal/etnik sorunları çözmeyi hedefleyen önemli bir etki alanını kapsamaktadır. Sadece bir iletişim aracı değil de Özbekçenin tarihî arka planına mercek tutulduğunda ve köklere doğru inildiğinde, günümüzde Rusça, İngilizce, Farsça ve Tacikçenin etkisne maruz kaldığı hâlde, bir kimlik taşıyıcısı ve kültürel miras olarak hâlâ güçlü bir hayatiyete sahip olduğu söylenebilir. Özbek aydınlarının işaret ettiği dil hassasiyetini sürdüren Mirziyoyev'in rehberliğinde bu güç daha da pekişmektedir. Resmî politikalar, eğitim ve kültürel üretimle desteklenen Özbekçe, hem uluslararası düzeyde hem de Türk dünyasında etkisini sürdürmeye devam etmektedir. Dolayısıyla dilin hayatiyeti, kültürel sürekliliğin yanı sıra modern dünyada var olma mücadelesiyle de şekillenmektedir.

Çalışmada ana hatlarıyla Özbekçenin statü planlaması ve stratejik hamlelere, korpus planlaması bağlamında 2030 dil *vizyonuna*, *koruyucu kanunlara* ve *alfabe reformlarına*, *yaşayan Türkçe modeline*, *Özbekçenin dil hayatiyetine* değinilmiştir. Özbekçenin bağımsızlık sonrası dönemdeki statü planlaması, ulusal kimliği

güçlendirme ve dilin resmî statüsünü pekiştirme hedeflerini içermektedir. Korpus planlaması kapsamında, Özbekçenin modern bilim, teknoloji ve uluslararası iletişimde etkinliğini artırmak amacıyla kapsamlı bir vizyon belirlenmiştir. 2030 dil vizyonu, dilin kelime dağarcığını zenginleştirme, terminoloji geliştirme ve dijital platformlarda etkin kullanımını destekleme gibi hedefleri içermektedir. Bu bağlamda, Özbekçenin hem bilimsel bir araç hem de kültürel bir değer olarak öne çıkartılması hedeflenmektedir.

“Yaşayan Türkçe” modeli kavramıyla fikrî temelleri Fransız Devrimi’ne dayanan bir temelde ve Osmanlı’dan Cumhuriyet’e uzanan süreç içerisinde dilin günlük yaşamda aktif olarak kullanılmasına yönelik atılan adımlara, dinamik ve sürekli gelişmeyi teşvik eden yaklaşımlara değinilmiştir. Bu kapsamda günümüzde Özbekçenin dil hayatietini korumaya yönelik Türkiye modeline benzer yaklaşımların sergilendiği de vurgulanmak istenmiştir.

Sözün özü Özbekçe, ulusal kimliğin önemli bir unsuru olarak hem eğitim hem de yönetim alanında güçlendirilmiş, kültürel sürekliliğin sağlanması adına stratejik adımlar atılmıştır. Özbekistan yönetiminin eylemler stratejisi kapsamında değerlendirilebilecek bu adımlar şöyle sıralanabilir: *Ali Şir Nevâyî Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi’nin açılması, Devlet Dilini Geliştirme Kurumu’nun kurulması, Özbek Dilini Geliştirme Kurulu’nun oluşturulması, Araştırma Enstitülerinin yanı sıra Dil Araştırmaları Merkezlerinin açılması, Resmî Dilde Kamu Belgelerini Düzenleme ve Geliştirme Merkezi Komitesinin teşkil edilmesi.*

Ayrıca makalede Sovyetlerin temel hedefinin toplumu standartlaştırıp yerel diller ve alfabeler üzerinde nasıl bir hâkimiyet kurduğuna, Özbekçenin Rusça karşısındaki hâlihazırdaki statüsüne, uluslararası platformda saygınlık ve etki gücünün artırılmasına yönelik çabalara, dil hayatietini besleyen süreçler olarak da tanımladığımız alfabe reformları ve koruyucu dil kanunlarına, kültürel üretime dayalı içeriklerin hazırlanmasına, sosyal medya kullanımına, kadim bağları pekiştirme temelinde “Yeni Özbekistan” modeliyle güçlenen stratejik ortaklığa dikkat çekilmiştir.

Kaynaklar

- Abdumajidov, L. *O‘zbekiston Respublikasining Davlat Tili Haqidagi Qonuniga Sharhlar*. Toshkent: Adolat, 1999.
- Açık, Fatma. “Dil Politikaları ve Arnavutluk’ta Türkçe: Osmanlı İmparatorluğu Döneminde”, *U.D.E.K Uluslararası Dil ve Edebiyat Çalışmaları Konferansı “Balkanlarda Türkçe” Hëna e Plotë “Beder” Üniversitesi Bildiri Kitabı 2. Cilt*, Tiran: Arnavutluk, 2013.
- Aliyeva, Gönül. “SSCB Döneminde Azerbaycan’da Dil Plânlaması”, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2005.
- Arslan, Betül. “Sovyet Rusya Hâkimiyetinde Yaşayan Türklerin Ortak ‘Birleştirilmiş Türk Alfabeti’nden ‘Rus Kiril’ Alfabetine Geçirilmesi”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 40, 2009, 357-374.
- Baldauf, Jr, R. B. “Rearticulating the Case for Micro Language Planning in a Language Ecology Context”, *Current Issues in Language Planning*. 2006, 7 (2), 147-170.
- Bamgbose, Ayo. “Language Planning and Language Policies: Issues and Prospects”, *Linguistics Today: Facing a Greater Challenge*. Ed., Piet van Sterkenburg, Amsterdam: John Benjamin, 2004, pp. 61-88.
- Bosnalı, Sonel. “Dil Planlaması ve Standartlaşma Kapsamında Yeni Lisan Hareketine Toplumdilbilimsel Bir Yaklaşım,” *100. Yılında Yeni Lisan Hareketi ve Milli Edebiyat Sempozyumu Bildirileri*. (Haz.: Argunşah, Hülya, Karaburgu, O.), İstanbul: Türk Edebiyatı. Vakfı Yay., 2011, 26-41.

- Calvet, Louis-Jean. *La Sociolinguistique*. France: Presses Universitaires de France (PUF), 1993.
- Christian, Donna. "Language Planning: the view from linguistics", in Frederick J. Newmeyer, *Language: the socio-cultural context*, Cambridge University Press, 1988, pp 193-211.
- Cobarrubias, Juan. "Ethical Issues in Status Planning", Juan. Cobarrubias; Joshua A. Fishman (Eds.), *Progress in Language Planning: International Perspective*. New York: Mouton Publishers, 1983, 41-85.
- Cooper, Robert. *Language Planning and Social Change*. New York: Cambridge University Press, 1989.
- Cooper, Robert. *Status Planning, Language Planning and Social Change*. New York: Cambridge University Press, 1990.
- Coulmas, Florian. *Sociolinguistics. The Study of Speakers' Choice*. Cambridge University Press, 2005.
- Crystal, David. *Cambridge Encyclopaedia of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.
- Çalışkan, Burak. "Özbekistan'da Resmî Dil Tartışmaları ve Rusya Faktörü". İNSAMER, 2020.
- Eltazarov, Juliboy. *O'zbekistanda 20-Asrda Amalga Oshirilgan Yazuv va Imlo Islohotlari Tarixidan (Sotsionlingvistik Tahlil)*. Samarqand: Samdu Nashri, 2017.
- Ercilasun, Ahmet Bican. *Türk Dünyası Üzerine İncelemeler*. Ankara: Akçağ Yayınları, 1998.
- Erşahin, Seyfettin. *Türkistan'da İslam ve Müslümanlar*. Ankara: İlahiyat Vakfı Yayınları, 1999.
- Ferguson, Charles. "Language Development". In Joshua Fishman, Charles Ferguson, and Jyotirindra Das Gupta (Eds.), *Language Problems of Developing Nations*. New York: John Wiley and Sons, 1968, pp. 27-36.
- Ferguson, Gibson. *Language Planning and Education*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006.
- Fierman, William. *Language Planning and National Development: The Uzbek Experience*. The Hague: Mouton Press, 1991.
- Fishman, Joshua A. *Language Loyalty in the United States: The Maintenance and Perpetuation of Non-English Mother Tongues by American Ethnic and Religious Groups*. Ed., (and others with the writers). The Hague: Mouton Press, 1978.
- Garmadi Juliette. *La Sociolinguistique*. France: Presses Universitaires de France, 1981.
- Giles, Howard, Patricia, Johnson. *Ethnolinguistic Identity Theory: A Social Psychological Approach to Language Maintenance*. Amsterdam: Elsevier, 1987.
- Giles, Howard, Richard, Y. Bourhis, D.M. Taylor. "Towards a Theory of Language in Ethnic Group Relations". In Howard Giles (ed.) *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*. New York: Academic Press, 1977.
- Gökdayı, Hürriyet. "Yeni Lisan Hareketi ve Dil Planlaması", *Kesit Akademi Dergisi*, 3 (11), 2017, 48-73.
- Haugen, Einar. "Instrumentalism in Language Planning". In Joan Rubin and Björn H. Jernudd (eds.), *Can be Language Be Planning? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*. Honolulu: The University Press of Hawaii, 1971, 281-289.
- Heath, S.B. and Mandabach, F. "Language Status Decisions and The Law in The United States". In J. Cobarrubias and J.A. Fishman (eds.) *Progress in Language Planning: International Perspectives*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1983, 87-105.
- Hill, Liyod. "Language and Status: On The Limits of Language Planning", *Stellenbosch Papers in Linguistics*, Vol. 39, 2010, 41-58.
- İmer, Kâmile. *Türkiye'de Dil Planlaması: Türk Dil Devrimi*. Ankara: KB Yayınları, 1998.
- İmer, Kâmile; Kocaman, Ahmet; Özsoy, Sumru. *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2011.
- Kaplan, Robert; Richard, Baldauf Jr. *Language Planning from Practice to Theory*. Clevedon:

- Multilingual Matters Ltd., 1997.
- Kloss, Heinz. "Notes Concerning a Language–Nation Typology". In *Language Problems of Developing Nations*. (Edited by Joshua A. Fishman, Charles A Ferguson, and Jyotirinda Das Gupta), New York: Wiley, 1968, 69–85.
- Kloss, Heinz. "Language Rights of Immigrant Groups". *International Migration Review*, 5, 1971, pp. 250–268.
- Korkmaz, Zeynep. "Cumhuriyet Devrinde Yazı ve Dil İnkılabı", *Milli Kültür*, 3 (6), 1981, 2-3.
- Laruelle, Marlene. "The Nation Narrated: Uzbekistan's Political and Cultural Nationalism.", *Constructing the Uzbek State Narratives of Post-Soviet Years*. Editorial: Marlene Laruelle. London: Lexington Books, 2017, 261-288.
- Meyeroff, Miriam. *Introducing Sociolinguistics*. New York: Routledge, 2006.
- Mirziyoyev, Shavkat. "Ilm-fanni 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida", 29-oktyabr 2019.
- Mirziyoyev, Shavkat. "O'zbek tiliga davlat tili maqomi berilganining o'ttiz yilligiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi nutqi", 10-oktyabr 2019.
- Mirziyoyev, Shavkat. "O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-5847-son Farmoni, 8-oktyabr 2019.
- Nekvapil, Jiri. "From Language Planning to Language Management: J. V. Neustupný's Heritage" *Sociolinguistica*. 20, 2006, 92-104.
- Purtaş, Fırat. "Yeni Özbekistan ve Türk Dünyası." *Kriter*; Kasım 2021, vol. 6, no. 62, <https://kritikdergi.com/dosya-turk-dunyasi/yeniozbekistan-ve-turk-dunyasi>.
- Purtaş, Fırat. ed. Şevket Mirziyoyev Yeni Özbekistan Geleceği Büyük Devlet. KB Yayınları, No: 624, 2020.
- Rakhimov, Mirzokhid. "Post-Soviet Transformations and the Contemporary History of Uzbekistan", *Uzbekistan: Political Order, Societal Changes, And Cultural Transformations*. Ed. Marlene Laruelle. Washington: Central Asia Program Institute for European, 2017, pp. 10-14.
- Richard P, Appelbaum. *Toplumsal Değişim Kuramları (Theories of Social Change)*. Çeviren: Türker Alkan, İstanbul: İş Bankası Yayınları, 1988.
- Rubin, Joan. *Evaluation of Language Planing*. Honolulu: University of Hawaii Press, 1971.
- Rubin, Joan; Bjrn, Jernudd. *Can Language be Planned? Sociolinguistic Theory and Practice for Developing Nations*. Honolulu: The University of Hawaii Press, 1971.
- Stewart, William A. "Sociolinguistic Typology of Multilingualism". *Readings in the Sociology of Language*. Ed. Joshua Fishman. The Hague: Mouton Publishers, 1968, pp. 531-545.
- Tollefson, James William. *Planning Language, Planning Inequality*. New York: Longman, 1991.
- Yılmaz, Ayhan Nuri. "Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türkistan Coğrafyasındaki Türk Cumhuriyetlerinin Durumu ve Değerlendirilmesi." *Türk Dünyası Araştırmaları*, Volume, 129, No: 255, 2021, 253-314.
- Elektronik Kaynaklar
<https://lex.uz/ru/docs/-4545884>
<https://www.gazeta.uz/oz/2024/01/27/demographics/>
<https://www.gazeta.uz/oz/2021/08/19/population/>

Extended Abstract

With approximately 50 million speakers worldwide, Uzbek belongs to the Karluk branch of the Turkic language family and has an important status as the official language of Uzbekistan.

It was defined as the state language of Uzbekistan by a law adopted on October 21, 1989, and it was recommended that all citizens learn the state language at a high level. Therefore, after Uzbekistan gained independence, language policies played a central role in the construction of national identity, the preservation of cultural heritage and modernization processes. The development of Uzbek in the context of language policy includes both transformations in the historical process and efforts to adapt to today's globalizing world. In this study, the status planning of Uzbek, corpus and alphabet reforms were addressed in the context of language policy, and problems and solution suggestions were expressed.

As emphasized in the study, language policy covers an important area of influence that aims to change language behaviors and solve ethnic problems in the social, psychological, cultural and political dimensions in order to build a super-identity in the process of establishing a nation state and in line with the will of decision-makers. Here, the position of Uzbek in the face of the concepts of metalanguage or prestige language is mentioned, and the existence of Russian, which is not considered a foreign language and causes dual usage in the public, is discussed. Despite all this, it can be said that Uzbek still has a strong vitality as an identity carrier and cultural heritage, especially considering the historical background, despite being exposed to Russian, English, Persian and Tajik today. In general, the study touches on the languages spoken in Uzbekistan, their distribution according to ethnic groups and population, official policies, the forward-looking perspective and approaches of the political will governing the government, activities supported by education and cultural production, language vitality, and efforts made to increase the influence of Uzbek both at the international level and in the Turkic world. In this context, it is emphasized that the ethnic and linguistic diversity in Uzbekistan causes a balancing attitude in language policies.

In addition, the status planning and strategic moves of Uzbek, the 2030 language vision in the context of corpus planning, protective laws and alphabet reforms, the living Turkish model, and the vitality of Uzbek language were discussed. The status planning of Uzbek in the post-independence period includes the goals of strengthening national identity and reinforcing the official status of the language. Within the scope of corpus planning, a comprehensive vision has been determined in order to increase the effectiveness of Uzbek in modern science, technology, and international communication. The 2030 language vision includes goals such as enriching the vocabulary of the language, developing terminology, and supporting its effective use on digital platforms. In this context, it is aimed to highlight Uzbek as both a scientific tool and a cultural value. As a result, radical changes were made in language policies with the independence of Uzbekistan.

The language law adopted in 1989 defined Uzbek as the official language and ensured that the language was used more effectively in public areas. This situation contributed to the active use of Uzbek in cultural areas such as media, cinema, literature, and music, and to the language's continued vitality in daily life. The transition from the Cyrillic alphabet used during the Soviet period to the Latin alphabet is an important reform aimed at the global integration of Uzbek. This change facilitates adaptation to digitalization and modernization processes. Uzbek is one of the important languages not only of Uzbekistan but also of the Turkic world. Language policies protect Uzbek as a strong national identity element while also aiming to adapt to modernization processes. The vitality of Uzbek in many areas, from education to media, from international cooperation to cultural production, is supported by effective language policies. In this respect, the article touches upon the institutional steps taken by the Uzbek authorities to revitalize the language, the process of building a new identity based on the nation model, alphabet reforms, action strategies, and the positive impact of the 2030 language policy and 2040 vision documents.

